

หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อ้างอิง (1) หนังสือ 60 ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชาชนชาวไทย”
สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2549

(2) หนังสือ “ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท” จัดพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสมหามงคล
เฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 โดยมูลนิธิชัยพัฒนา สำนักงาน กปร.
สำนักงานงบประมาณ และกรุงเทพมหานคร

หลักการทรงงาน

๑. หลักคิด : จะทำอะไร? เพื่อประโยชน์อะไร? เพื่อใคร?

๒. หลักวิชา : จะทำอะไรจึงจะถูกต้อง ประหยัด และได้ผล?

๓. หลักปฏิบัติ : วิธีทำ ← ปรับปรุง
↓ ↑
ผล → ประเมิน

๑. หลักคิด

๑.๑ ปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างความเข้มแข็ง
หรือภูมิคุ้มกันทุกด้าน ซึ่งจะสามารทำให้อยู่ได้อย่าง
สมดุลในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลง

ปรัชญานี้ได้มีการประยุกต์ใช้ทั้งระดับบุคคล องค์กร
ชุมชน และทุกภาคส่วนมาแล้วอย่างได้ผล

๑.๒ ภูมิสังคม

การพัฒนาใดๆ ต้องคำนึงถึง

(1) ภูมิประเทศของบริเวณนั้น (ดิน, น้ำ, ป่า, เขา, ฯลฯ)

(2) สังคมวิทยาของคนที่นี่ (นิสัยใจคอของผู้คน

ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น)

๑.๓ องค์กรร่วม

- ทรงมีวิธีคิดอย่างองค์กรร่วม
- ทรงมองอย่างครบวงจร
- ทรงมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไข
อย่างเชื่อมโยง

๑.๔ ยึดประโยชน์ส่วนรวม

“...ใครต่อใครก็มาบอกว่า ขอให้คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม
อาจมานึกในใจว่าให้ๆ อยู่เรื่อยแล้วส่วนตัวจะได้อะไร

ขอให้คิดว่า คนที่ให้เพื่อส่วนรมนั้น มิได้ให้แต่ส่วนรวม
อย่างเดียว เป็นการให้เพื่อตัวเองสามารถที่มีส่วนรวมที่จะ
อาศัยได้...” (มข. 2514)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงระลึกถึงประโยชน์ของ
ส่วนรวมเป็นสำคัญเสมอ

๑.๕ การมีส่วนร่วม

ทรงเป็นนักประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้ประชาชน หรือ
เจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็น

“...ต้องหัดทำใจให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความ
คิดเห็น แม้กระทั่งการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะ
การรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้นแท้จริง คือการระดมสติปัญญาและ
ประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยความสะดวกการบริหารงานให้
ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง...”

๑.๖ เข้าใจความต้องการของประชาชน

ถ้าประชาชนไม่ต้องการอย่าไปยึดเยียดอะไรให้
ดังเช่นการดำเนินงานโครงการต่างๆ ให้แก่
ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะ
พระราชทานพระราชดำริกำหนดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
อยู่เสมอๆ ว่า

“...การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลที่สุด อีกประการหนึ่ง ในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่า เราจะช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป...”

๑.๓) รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเคารพความคิดที่แตกต่าง

ในทุกครั้งที่เสด็จฯ ไปในพื้นที่ต่างๆ ทรงทำประชาพิจารณ์ (Public Hearing) ทุกครั้ง โดยวิธีการของพระองค์นั้นเป็นวิธีที่เรียบง่ายและตรงไปตรงมา โดยจะทรงอธิบายถึงวัตถุประสงค์และผลที่จะได้รับจากโครงการพัฒนากับพสกนิกรที่มาเฝ้าฯ ล้อมรอบอยู่ หลังจากนั้นจะทรงถามถึงความต้องการของประชาชน ความสมัครใจและให้ตกลงกันเองในกลุ่มที่จะได้รับประโยชน์ และกลุ่มที่จะต้องเสียสละในขณะนั้นเลย

พร้อมทั้งทรงวางแผนที่เพื่อตรวจสอบถึงข้อมูลและ
ข้อเท็จจริงของสภาพภูมิประเทศ และหลังจากนั้น ก็จะทรง
เรียกผู้นำท้องถิ่นและฝ่ายปกครองให้มารับทราบและ
ดำเนินการในขั้นต้น ก่อนที่จะพระราชทานให้หน่วยงาน
ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องดำเนินการในเชิงบริหารและวิชาการต่อไป
จนเสร็จสิ้นโครงการ

“...มีคนบอกว่าโครงการพระราชดำริแต่ละต้องไม่ได้ ข้อนี้นี้เป็น
ความคิดที่ผิดหรือเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้องนัก เพราะหาก
โครงการพระราชดำริแต่ละต้องไม่ได้ เมืองไทยไม่เจริญ...”

๑.๘ การพึ่งตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำรินับเป็นต้นตอของการ
แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้เขาแข็งแรงพอที่จะ
ดำรงชีวิตได้ต่อไป

แล้วขั้นต่อไปก็คือ การพัฒนาให้เขาสามารถอยู่ใน
สังคมได้ตามสภาพแวดล้อม และสามารถ
“พึ่งตนเอง” ได้ในที่สุด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสอนให้ชาวไทย
สามารถดำรงชีวิตด้วยตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นการ
พึ่งตนเองทั้งทางด้านจิตใจ ที่ต้องเข้มแข็ง มีจิตสำนึก
ที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม

ด้านสังคม ก็ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกัน
เป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งเป็นอิสระ

ด้านเศรษฐกิจก็ต้องมุ่งลดรายจ่าย เพิ่มรายได้
ยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วย
ตนเองในระดับพื้นฐาน ดังพระราชดำรัสความ
ตอนหนึ่งว่า

“...ยืนบนขาของตัวเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง)
หมายความว่าสองขาของเราเนี่ย ยืนบนพื้นให้อยู่ได้
ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขอยืมขาของคนอื่นมาใช้
สำหรับยืน...”

๑.๕ พออยู่พอกิน

สำหรับประชาชนที่ตกอยู่ในวงจรแห่งความทุกข์เข็ญ
นั้น ได้พระราชทานความช่วยเหลือให้เขาสามารถอยู่ใน
ขั้น “พออยู่พอกิน” เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยับขยายให้มี
ขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

“...ถ้าโครงการดี ในไม่ช้าประชาชนจะทำได้กำไร
จะได้ผล ราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้น จะได้ประโยชน์ต่อไป..”

๑.๑๐ ปลุคป่าในใจคน

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลุคต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลุคต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...”

การที่จะฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนมาจะต้อง ปลุคจิตสำนึกให้คนรักธรรมชาติเสียก่อน

การจะปฏิบัติสิ่งใด ต้องเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นก่อน จึงจะ เกิดฉันทะในการกระทำ

๑.๑๑ รู้-รัก-สามัคคี

ก. เพื่อทำงานให้สำเร็จ

รู้ : ก่อนที่เราจะลงมือทำงานใด จะต้องรู้งานนั้นเสียก่อน
รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหาและรู้ถึงวิธีแก้ปัญหา

รัก : เมื่อเรารู้ครบกระบวนการความแล้ว จะต้องเห็นคุณค่า
เกิดศรัทธา เกิดความรักที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติ

สามัคคี : เมื่อถึงขั้นลงมือปฏิบัติต้องคำนึงเสมอว่าเราทำ
คนเดียวไม่ได้ ต้องร่วมมือร่วมใจกัน สามัคคีกันเป็นหมู่คณะ
จึงจะเกิดพลังในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงด้วยดี

ข. เพื่อการคบหาสมาคมกัน

รู้ : รู้จักทุกคนอย่างดีพอสมควร

ทั้งในหน้าที่การงาน และชีวิตครอบครัว

รัก : สร้างศรัทธาจากการมองกันในแง่ดี เห็นความดี

เข้าใจ และใส่ใจในกันและกัน

สามัคคี : สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

สร้างความสามานฉันท์ในหมู่มิตร

๑.๑๒ การเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

ต้องคิดถึงคนอื่นบ้าง อย่าคิดถึงแต่ตัวเอง เห็นแก่ตัว
อย่างเดียวยังไม่รอด ต้องรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม ดังที่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริ
แก่คนไทยไว้ว่า “...สังคมใดก็ตาม ถ้ามีความเอื้อเฟื้อ
เกื้อกูลกัน ด้วยความมุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน สังคมนั้นย่อม
เต็มไปด้วยไมตรีจิต มิตรภาพ มีความร่มเย็นเป็นสุข
น่าอยู่...”

อีกทั้งทรงรับสั่งอยู่เสมอเกี่ยวกับการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ที่พระองค์ทรงทำอยู่นั้น ทรงใช้หลักสั่งमतาน
ความหมายนี้ลึกซึ้งมาก คือ “ให้เพื่อให้” พระองค์ไม่
เคยนึกว่าเมื่อให้แล้วจะต้องอย่างนั้นอย่างนี้ ในฐานะ
เพื่อนมนุษย์ผู้ประสบความสำเร็จทุกขัยากก็มีโครงการเข้าไป
ไปช่วยเหลือ ให้เพื่อให้จริงๆ ไม่ได้ให้เพื่อคิดหวังอะไร

ตอบแทน

๑.๑๓ ความสุจริต - บริสุทธิ์ใจ

“...ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้
น้อยก็ยอมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้ มากกว่าผู้ที่
มีความรู้มากแต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ
...”

(18 มี.ค. 2533)

๑.๑๔ ส่งเสริมคนดีและคนเก่ง

ควรให้การสนับสนุนส่งเสริมผู้ปฏิบัติงาน เพราะคนดี คนเก่ง จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาความเจริญในด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี การทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุขเรียบร้อยจึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี ไม่มีใครทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด หากอยู่แต่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้...”

๒. หลักวิชา

๒.๑ ทำงานอย่างผู้รู้จริง

ให้ศึกษางานที่จะทำให้ดี อย่าผลีผลาม ความรู้
จะหยุดนิ่งไม่ได้ ต้องขวนขวาย ต้องเก็บ
บันทึกไว้ แล้วนำกลับมาใช้ประโยชน์

“ความรู้” ต้องพัฒนาอยู่เรื่อยๆ ต้องรู้หมดและ
รู้อย่างแท้จริง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เช่น การที่จะพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่งจะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างรอบคอบและครบถ้วน ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสาร แผนที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้องและตรงกับความเป็นจริง เพื่อที่พระองค์จะได้พระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง และรวดเร็วตรงตามที่ประชาชนต้องการ ซึ่งนั่นก็คือ ไม่ว่าเราจะทำอะไรต้องรู้จริง ศึกษาให้เข้าใจ แล้วจึงลงมือปฏิบัติ

๒.๒ ไม่ติดตำรา

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ มีลักษณะของการพัฒนาที่อนุโลม และรอมชอมกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน

“ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย

๒.๓ ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชน
ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทรงมองอย่างละเอียดถึงปัญหา
ของธรรมชาติ หากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติ จะต้อง
ใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ เช่น การแก้ไขปัญหาป่า
เสื่อมโทรมโดยพระราชทานพระราชดำริการปลูกป่า
โดยไม่ต้องปลูก (ต้นไม้) ปล่อยให้ธรรมชาติช่วยใน
การฟื้นฟูธรรมชาติ

๒.๔ ใช้ธรรมปราบอธรรม

ทรงนำความจริงในเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติ และกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการ และแนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติเข้าสู่สถานะที่เป็นปกติ

เช่น การใช้ผักตบชวาบำบัดน้ำเสียโดยดูดซึม สิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำนั้น

๓. หลักปฏิบัติ

๓.๑ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

ต้องทำความเข้าใจก่อน การพัฒนาในด้านต่างๆ ต้อง
เข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจคน เข้าใจหลักปฏิบัติ และที่สำคัญ

เราเข้าใจเขาและจะต้องทำอย่างไรให้เขาเข้าใจเราด้วย
เราเข้าถึงเขาแล้ว ต้องทำอย่างไรให้เขาเข้าถึงเราด้วย

เมื่อเข้าใจกันและเข้าถึงกันแล้วก็สามารถที่จะนำไปสู่การ
พัฒนาในขั้นต่อไปได้

๓.๒ ประหยัด เรียบง่าย ประโยชน์สูงสุด

ทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและ
ประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง และประยุกต์ใช้สิ่งที่
มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ มาแก้ไขปัญหา โดยไม่ต้องลงทุนสูง
หรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก และจะต้องได้ผลด้วย

๓.๓ อ่อนน้อม ถ่อมตน และประหยัด

เช่น นาฬิกาข้อมือพระกรที่พระองค์ทรงใช้ ไม่จำเป็นต้องราคาแพง แต่ทรงเน้นที่ประโยชน์ของการบอกเวลา

ทรงอ่อนน้อมถ่อมพระองค์มาก เวลาที่เสด็จเยี่ยมราษฎร ทรงโน้มพระวรกาย คูกเข่า และประทับพับเพียบเข้าหาประชาชน

ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการ
แก้ไขปัญหาด้วยธรรมชาติ เรียบง่าย และประหยัด
ราษฎรสามารถทำได้เอง วัสดุค้นหาได้ในท้องถิ่น หรือ
ประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่นั้นมาใช้แก้ปัญห โดยไม่ต้อง
ลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากนัก เช่น กรณี
“ฝายแม้ว”

๓.๔ ทำให้ง่าย

ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขงานการ
พัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริโดยง่าย ไม่
ยุ่งยากซับซ้อน

ทรงโปรดที่จะทำสิ่งยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่
สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย

“ทำให้ง่าย”

๓.๕ พิจารณาตามลำดับ

ทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นที่สุดของประชาชนก่อน ได้แก่ สาธารณสุขพื้นฐาน ต่อไปจึงเป็นเรื่องสาธารณูปโภค และ สิ่งจำเป็นสำหรับประกอบอาชีพ

การพัฒนาประเทศต้องสร้างจากพื้นฐานคือ ระดับพอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ก่อน แล้วจึงค่อยสร้าง เศรษฐกิจขั้นสูงโดยลำดับต่อไปในระดับกินดี-อยู่ดี

๓.๖ บริการที่จุดเดียว

ทรงให้ “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ทั้ง 6 แห่ง เป็นต้นแบบของ “การให้บริการที่จุดเดียว” เพื่อประโยชน์ต่อประชาชนที่จะมาใช้บริการ จะได้ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย โดยมีหน่วยงานราชการต่างๆ มาร่วมดำเนินการและให้บริการประชาชน ณ ที่แห่งเดียว

“...เป็นสองด้าน ก็หมายถึงว่า ที่สำคัญปลายทางคือ ประชาชน จะได้รับประโยชน์ และต้นทางของเจ้าหน้าที่จะให้ประโยชน์”

๓.๓) แก้ปัญหาที่จุดเล็ก

ทรงมองปัญหาในภาพรวมก่อนเสมอ แต่การ
แก้ปัญหาก็จะเริ่มจากจุดเล็กๆ คือ การแก้ไขปัญหา
เฉพาะหน้าที่คนมักจะมองข้าม

“...ถ้าปวดหัวคิดอะไรไม่ออก...ต้องแก้ไขการปวด
หัวนี้ก่อน... เพื่อให้อยู่ในสภาพที่คิดได้...”

๓.๘ กาแฟต้นเดียว : ก้าวแรกที่กล้าก้าว

เป็นตัวอย่างหนึ่งของการพัฒนาชาวเขา คือเมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรไร่กาแฟที่ชาวกะเหรี่ยงปลูกไว้บริเวณพื้นที่บ้านอังกาน้อย ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยที่ไร่แห่งนั้นมีต้นกาแฟเพียงต้นเดียว มีพระราชกระแสกับข้าราชการบริพารที่อยู่ในขบวนเสด็จฯ ที่ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ในการเสด็จฯ ข้ามเขาสูงมาเพื่อการนี้ ด้วยพระสุรเสียงที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาว่า

“...แต่ก่อนเขาปลูกฝิ่น เราไปพูดจาชี้แจงชักชวนให้เขาลองปลูกกาแฟแทน กระเหรียงไม่เคยปลูกกาแฟมาก่อน ยังดีที่กาแฟไม่ตายเสียหายหมด แต่ยังมีเหลืออยู่หนึ่งต้นนั้น ต้องถือว่าเป็นความก้าวหน้าสำหรับกระเหรียง...” จึงต้องเสด็จฯ ไปทออดพระเนตรจะได้แนะนำเขาต่อไปว่าทำอย่างไรกาแฟจึงจะเหลืออยู่มากกว่าหนึ่งต้น ปราบกฏว่าปีต่อมาราชฎูรชาวกระเหรียงดอยอินทนนท์ขายกาแฟได้เป็นเงินต่อไร่ต่อปีสูงกว่าที่เคยขายฝิ่นได้

๓.๕ ขาดทุนคือกำไร

“...ขาดทุนคือกำไร Our loss is our gain... การเสียคือการได้ ประเทศก็จะก้าวหน้า และการที่คนจะอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...”

หลักการคือ “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไรคือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร

๓.๑๐ ความเพียร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มทำโครงการต่างๆ ในระยะแรกที่ไม่มีความพร้อมมากนัก และทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งสิ้น แต่พระองค์ก็มีได้ท้อพระราชหฤทัย มุ่งมั่นพัฒนาโครงการต่างๆ เพื่อให้ราษฎรบังเกิดความร่มเย็นเป็นสุขในที่สุด

๓.๑๑ อดทน-มุ่งมั่น

ให้รู้จักการอดทน ทำจนเป็นนิสัย ไม่ว่าจะสิ่งดี ๆ
ที่เข้ามา ทุกข์ที่เข้ามา สุขที่เข้ามา เราก็รับด้วย
ใจสงบ ไม่ตื่นเต้นหรือกังวลกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับ
ตัวเรา

เหมือนดังคำว่า “ธรรมะ” ซึ่งนั่นก็คือ
ธรรมชาติ ธรรมดา นอกจากนี้ หากเกิดปัญหา
เราก็ทำจิตใจให้รู้สึกท้าทายกับปัญหานั้น
เห็นปัญหาแล้วกระโดดเข้าไปเป็นการท้าทาย
สติปัญญา อย่ากลัวปัญหาแต่ละลายปัญหา
ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย

๓.๑๒ ความตั้งใจจริงและมีความเพียร

ทำงานต้องมีความตั้งใจ อย่าทำงานไปวันๆ ตั้งใจทำงานจะทำให้มีแรง มีกำลังใจ และต้องขยันหมั่นเพียร งานบางอย่างยาก แต่ก็ต้องฟันฝ่าไปให้ได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานข้อคิดเกี่ยวกับความเพียรในพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ความตอนหนึ่งว่า

“...คนเราทำอะไรต้องมีความเพียร แม้ไม่เห็นฝั่ง ก็ต้องว่ายน้ำและมีคำตอบอยู่ว่ามีประโยชน์อย่างไร เพราะถ้าหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน ก็จะไม่พบเทวดา คนอื่นไม่มีความเพียรที่จะ ว่ายน้ำ ก็จมเป็นอาหารของปลา ของเต่า เพราะฉะนั้น ความเพียรแม้จะไม่ทราบว่าจะถึงฝั่ง เมื่อไหร่ ก็ต้องเพียรว่ายน้ำต่อไป...”

๓.๑๓ ทำงานอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเกษมสำราญและทรง
มีความสุขทุกครั้งที่ทรงช่วยเหลือประชาชน

“...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมี
ความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”